

PAZIN, A. D. 1958./1959. ILI PRIČA O “PRVIM HRVATSKIM GIMNAZIJAMA”

VJEKOSLAV ĆOSIĆ

Stjepana Radića 2d, HR – 23000 Zadar
vjekoslav.cosic@gmail.com

UDK: 373.5(497.5)(091)

Pregledni članak

Primljen: 9. 4. 2019.

Prihvaćen za tisak: 10. 12. 2019.

Sjećajući se svog gimnazijskog školovanja od Zadra preko Košljuna do Pazina, autor otkriva zanimljiv niz ustanova i zgrada koje nose epitet “prva hrvatska gimnazija”. Na kraju tog niza stoji Pazin, po mnogočemu osebujuan gradić u središtu Istre, ne samo po svojoj oštroj kontinentalnoj klimi i često i dugotrajnoj magli nego i po svojoj ulozi u kulturnoj i prosvjetnoj povijesti ovog osebujnog poluotoka. Od prve hrvatske gimnazije u Istri (1899. – 1918.) preko nijedne u vrijeme talijanske okupacije Istre do dvije hrvatske gimnazije poslije Drugog svjetskog rata: jedna klasična (biskupska) bez prava javnosti i jedna opća (državna) s pravom javnosti. Da bi oni iz klasične bili jednakopravni s onima iz opće, morali su (privatno) polagati sve razrede opće gimnazije. To je bio slučaj i autora ovog rada. U klasičnoj gimnaziji djelovalo je Đačko društvo “Dobrila”, nasljednik nekadašnjeg Hrvatskog katoličkog akademskog društva “Dobrila”. Ono je između ostalog organiziralo predavanja u prigodi raznih blagdana i važnih događaja, kao što je 1958. bio blagdan bl. Nikole Tavelića u jeku postupka njegove kanonizacije, koja je uspješno završena 21. lipnja 1970. kao kompenzacija za suspenziju postupka beatifikacije Alojzija Stepinca.

KLJUČNE RIJEČI:

hrvatska gimnazija, Zmajević, Košljun, Pazin, Nikola Tavelić, Božo Milanović

Stara kršćanska izreka kaže: “Čudni su putevi Gospodnji.” Čudesnosti tih puteva nismo svjesni dok njima hodamo. Tek kad se nakon nekog vremena okrenemo “za sobom”, postanemo svjesni njihove čudesnosti. Naravno, tu čudesnost otkrivamo *a posteriori* i to ne mora imati nikakvu uzročno-posljedičnu vezu, može biti obična igra brojeva – na primjer rednog broja 1. (prvi). Tako se moglo dogoditi da se upišete u prvu školu na hrvatskom jeziku, odnosno u njezinu sljednicu, Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju “Zmajević” u Zadru¹, zatim stanujete u zgradi u kojoj je bila prva hrvatska gimnazija na Kvarneru, ona na otoku Košljunu (1894.), a potom maturirate u prvoj hrvatskoj gimnaziji u Istri (1899.), i to na njezinu klasičnom ogranku, i nakon toga na njezinu drugom ogranku (sestrinskom izdanku), općoj gimnaziji “Otokar Keršovani”. Dakle, četiri prve srednje škole na hrvatskom jeziku od 1855. do 1899. godine.²

Ovo što slijedi kratka je priča o dvjema “prvim hrvatskim gimnazijama”, sudbinski vezanima u svom postanju i poslanju, a sve to u rasponu od nešto više od jedne školske godine (1958./1959.), s posebnim osvrtom na jedno predavanje o budućem svecu u Đačkom društvu “Dobrila” u Biskupskom sjemeništu u Pazinu i kroz vizuru *curriculum vitae* potpisnika ovih redaka, koji je dijelio isti duhovni i vremenski prostor s osobom kojoj je posvećen broj ovog časopisa.

Iz gimnazije “Zmajević” otišao sam u lipnju 1957. i tamo ostavio svoje kolege Ivana Prendu, Pavla Kera, Josipa Čorića, Marka Mustaća, Miljenka Žagara, Josipa Stipanova, Luku Vucu, Josipa Gracina, Jakova Jelinčića i ostale. Moje iduće postaje bile su Košljun, otočić u Puntarskoj dragi, na kojem je 1894. osnovana niža gimnazija na hrvatskom jeziku u franjevačkom samostanu, a potom klasična biskupska gimnazija u Pazinu, preteča današnjeg Kolegija i sljednica C.-k. velike gimnazije iz 1899. godine. Ove dvije posljednje gimnazije javljaju se u jeku narodnog preporoda u Istri i na Kvarneru,³ tada u sastavu austrijske pokrajine Istre.

Našu priču počet ćemo dakle s onom na Košljunu ljeta Gospodnjeg 1958., koja je sudbinski vezana za našu glavnu priču, onu o Pazinu. Franjevci su naslijedili tu monašku lokaciju od benediktinaca u doba Frankopana (1447.), koji su im dali otok u

¹ Osnovana 1748. zalaganjem nadbiskupa Vicka Zmajevića, a otvorena za nadbiskupa Mate Karamana kao Collegium archiepiscopale illyricum, nakon nekoliko dužih prekida obnovljena 1949. po nadbiskupu Mati Garkoviću (v. Vodič 2013: 41–44).

² Ove prve srednje škole mogli bismo uokviriti prvom osnovnom školom na otoku Pašmanu (Dobropoljana, 1868.) i prvim sveučilištem na hrvatskom tlu ako Filozofski fakultet u Zadru smatramo dalekim sljednikom dominikanskog Studium generale (Universitas Jadertina) u Zadru iz 1396. godine ili prvim sveučilištem „na hrvatskom tlu“, kako stoji na spomen-ploči na bivšoj dominikanskoj samostanskoj crkvi u Ulici Blagoja Berse u Zadru.

³ Tih devedesetih godina 19. stoljeća i u Zadru se vodila velika borba za osnivanje hrvatske gimnazije. Najprije je osnovana niža 1897., a potom i viša gimnazija 1901. godine.

posjed. Današnja samostanska zgrada ima oblik potkove koja se otvara prema sjeverozapadu, a sjeverno krilo čini dvokatna dogradnja, prema nekim usmenim informacijama iz tridesetih godina 20. stoljeća, za potrebe ljetnoga odmora provincijske braće, a po potrebi i za vanjske goste jer je izvan klauzure. Zgrada gimnazije poslužila je poslije 1928. i preseljenja na Badiju za smještaj novicijata, godine kušnje prije ulaza u red. U doba mog novicijata tamo se je na katu još nalazila mala knjižnica s uglavnom srednjoškolskom udžbeničkom literaturom, a u potkrovlju su bili pohranjeni primjerci starog arheološkog glasnika. Tu se mogla čitati Arnoldova *Logika* i Bazalini svesci *Povijesti filozofije*. U prizemlju te zgrade, u jednoj manjoj prostoriji, bila je već u začetku etnografska zbirka koja danas zauzima cijelo prizemlje i najatraktivniji je kulturni prostor na otoku Krku. Već je tada ta zbirka, koju je vodio o. Nikola Španjol, bila omiljeno odredište domaćih i stranih izletnika na Košljun.

U gostinjskom krilu samostana 1958. godine svoje ljetne praznike provodio je o. Vjenceslav Bandera, doktor klasične filologije, profesor francuskog jezika i direktor klasične biskupske gimnazije "Zmajević" u Zadru. Tom prigodom obavio je lekturu hrvatskog prijevoda knjige *Sveti Franjo Asiški i franjevački duh*, koju su preveli o. Ivo Peran i o. Alfons Orlić sa svojim novacima naraštaja 1957./1958. Prijevod je tiskan sljedeće godine u Zadru ciklostil-tehnikom koju nazivam "franjevački samizdat". Cijeli niz knjiga objavljen je tako u onim olovnim godinama. Ovo spominjem kao jednu od neobičnih epizoda u povijesti spomenutog "samizdata". Izgleda da su zadarski franjevci te 1959. godine prevladali tiskarsku "geštetner-tehniku" (šapirograf) kojom smo u Zadru 1954. otisnuli dva broja đlačkog listića *Iskra*, a na kojoj se inače tiskao i *Vjesnik franjevačke provincije sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri*.⁴ To zaključujem iz činjenice da je knjiga *U potrazi za nepoznatim Bogom*, koju je s francuskog preveo o. Dinko Vlašić u Zadru, tiskana ciklostilom franjevačkog samostana u Zagrebu, Kaptol 9. O ovoj će posljednjoj knjizi biti nešto više govora u daljnjem tekstu.

Nedavna informacija na hrvatskoj javnoj televiziji da je Ivan Kukuljević na otoku Krku pronašao primjerak Zoranićevih *Planina* podsjetila me na priču starih franjevača da je Kukuljević boravio na Košljunu i da je tom prilikom "otuđio" neke vrijedne knjige tako što ih je kriomice kroz prozor spuštao u susjedno grmlje, a potom ih tamo pokupio. Pitanje je gdje se u doba Kukuljevića nalazila samostanska knjižnica – tamo gdje se danas nalazi etnografski muzej ili u zgradi nad kojom je nadograđeno gostinjsko krilo.

Napomenimo još da gimnazijom na Košljunu završava na sjeveru niz redovničkih

⁴ Taj je Gestetner bio zaplijenjen u sudskom progonu zbog neprijavlivanja „javnom tužiocu“ (v. Čosić 2017).

gimnazija na istočnojadranskim otocima: Bol (dominikanci), Školjić kod Preka (franjevci trećoređci), Košljun (franjevci opservanti). S Košljuna se gimnazija preselila 1928. na Badiju ispred Korčule, još jedan otok. Te su gimnazije odigrale još neprocijenjen utjecaj u općenarodnom obrazovanju hrvatskog puka.

Najesen 1958. godine prvi sam put stupio u drugu našu “prvu hrvatsku gimnaziju”, onu u Pazinu. Smještena u zgradi čija arhitektura imitira stil benediktinskih opatija u Tirolu, kako sam negdje čuo, izgrađena je velikim dijelom iz zaklade krčkog biskupa Feretića (1880. – 1893.), koja je prvotno bila namijenjena sličnoj ustanovi u Krčkoj biskupiji, ali ju je biskup Antun Mahnić (1897. – 1920.) uz odobrenje Vatikana preusmjerio u Pazin.⁵

Borba za hrvatsku gimnaziju u Pazinu, kazuje nam don Božo Milanović (1973: 370), datira još iz 1868. godine kad su tu inicijativu pokrenuli istarski zastupnik Din-ko Vitezić i slovenski zastupnici Tonkli i Stanger. Kasnije će tu borbu nastaviti Vjekoslav Spinčić i Matko Laginja te narodno poslanstvo srednje Istre (Trinajstić, Grašić i Bertoša). U Istri, kao i u Zadru, u kojem su u to doba Talijani imali jedinu općinsku vlast u Dalmaciji, Talijani su se žestoko opirali bilo kakvoj ideji o osnivanju hrvatskih škola, pogotovo gimnazija. “A tko će pasti goveda?”, rekao je jednom prigodom talijanski zastupnik Tomasi, a prenosi nam Milanović na istoj stranici. Hrvatima je dakle bilo suđeno da budu čobani i seljaci, a uprava je bila rezervirana za Talijane i njihovu kastu. Tek kad su austrijske vlasti shvatile da u riječkoj gimnaziji ima 100 istarskih đaka, počele su razmišljati o osnivanju hrvatske gimnazije u Istri. Naime, ti su se đaci školovali u ugarskom dijelu Monarhije i time su bili *ipso facto* izvan njihove kontrole. Izgleda da je ta činjenica bila odlučna što je 26. kolovoza 1899. osnovana C.-k. velika državna gimnazija u Pazinu. To je prva gimnazija na hrvatskom jeziku na istarskom poluotoku i druga (poslije Košljuna) u austrijskoj pokrajini Istri.

U prvi razred prijavilo se 128 kandidata, prijamni ispit položio je 101 kandidat. Tri su odustala, a 24 nisu zadovoljila. Po etničkoj pripadnosti bilo je 80 Hrvata, 20 Slovenaca i 1 Čeh. Po zemljopisnom podrijetlu među njima je bilo 96 Istrana, bilježi minuciozno don Božo, čije su statistike spasile Istru od talijanske okupacije poslije Drugog svjetskog rata.

Povijest ove gimnazije obilježio je Vladimir Nazor, koji je 1903. godine došao iz Zadra. Njegova alegorijska priča o *Velom Joži* i *Galiotova pesan* postale su simbol borbe istarskih Hrvata za svoja nacionalna prava. U njihovoj pozadini krije se duga

⁵ Neka sjećanja na ovu gimnaziju već sam iznio u sjećanjima na o. Serafina Mičića (Čosić 2013) pa ih ne bih ovdje ponavljao, nego bih radije govorio o jednom predavanju i dvije uspomene koje još čuvam na to predavanje.

politička borba i besprimjerna patnja jednog brojnijeg i poniženog naroda od strane manjinskog talijanskog sloja, kako u doba austrijske vladavine, tako, i još gore, u doba talijanske vlasti prije i nakon dolaska fašista.

Uspomenu na susret s Vladimirom Nazorom ispričao nam je naš profesor grčkog jezika Vladimir Sironić, inače brat poznatijeg Milivoja, profesora klasične filologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Kad su ga iz njegova rodnog Trviža doveli u pazinsku hrvatsku gimnaziju, primio ga je upravo Vladimir Nazor. Prvo je pitanje bilo: "Jesi li ti pčela ili trut?". Nazor je bio profesor prirodnih znanosti.

U to doba djelovalo je u Istri Đačko pripomoćno društvo u duhu onovremenog društvenog organiziranja na pojedinim područjima života. Ono je, kako mu sam naslov kazuje, imalo zadaću "pripomoći" đacima hrvatske gimnazije u Pazinu. Budući da su oni dolazili iz svih dijelova Istre, nametao se problem njihova smještaja. Iz te potrebe rodila se ideja o izgradnji konvikta (internata) za smještaj tih đaka. Svojevremeno je krčki biskup Franjo Feretić (1880. – 1893.) bio ostavio dio svoje imovine kao zakladu za otvaranje niže gimnazije u Krku. Godinu dana nakon njegove smrti franjevci su otvorili svoju gimnaziju na Košljunu, čime je otvaranje (nove) hrvatske gimnazije na Krku postalo suvišno. Feretićev nasljednik Andrija Šterk stolovao je u Krku tek dvije godine (1884. – 1886.). Mnogo duži biskupski staž imao je Antun Mahnić (1897. – 1920.). On je odigrao odlučujuću ulogu u donošenju odluke da se u Pazinu izgradi konvikt za hrvatske đake tako što je Feretićeve zakladu preusmjerio, dozvolom Svete Stolice, za izgradnju konvikta. Feretićeva zaklada (170 977 kruna) i zaklada Đačkog pripomoćnog društva (66 022 krune) – ukupno 236 999 kruna – bile su jamac za planiranu izgradnju (Milanović 1973: 380). Početak radova obilježen je polaganjem temeljnog kamena 19. listopada 1913. godine. U svojim početcima konvikt je djelovao pod imenom "Đačko pitomište 'Dobri-La-Feretić'", ali ne zadugo jer već 1918. više nije bilo govora da ga koriste oni kojima je bio namijenjen, hrvatski đaci hrvatske gimnazije. Nije više bilo hrvatske gimnazije, nije više bilo hrvatskih đaka, prezimena su svih istarskih Hrvata "vraćena na talijanski jezik", tj. potalijančena, često na komičan način. O tome svjedoči knjiga Paola Parovela *L'identità cancellata*.⁶ To je bio talijanski i više ničiji konvikt. Tek će poslije Drugog svjetskog rata biti vraćen Katoličkoj Crkvi.

Po namjeni konvikt (internat), zgrada na uzvisini iznad grada, između ponora Fojbe i uzvišenja Kalvarije (Starog Pazina), postala je utočište Biskupske klasične gimna-

⁶ Puni naslov hrvatskog prijevoda glasi *Izbrisani identitet* (v. Parovel 1993). U podnaslovu stoji: *Nasilno potalijančivanje prezimena, imena i toponima u „Julijskoj Krajini“, od 1919. do 1945. sa spisковима iz Tršćanske, Goričke i Istarske pokrajine, te prvih 5300 dekreta.*

zije poslije Drugog svjetskog rata. Već 1945. don Božo Milanović uspio je okupiti dovoljan broj profesora da bi pokrenuo nastavu u školskoj godini 1945./1946. U nedostupnosti spomen-knjige o Biskupskoj gimnaziji u Pazinu koju mi je svojevremeno bio dao kolega Livio Prodan, lektor talijanskog jezika na Filozofskom fakultetu, poslužit ću se za ovu prigodu knjigom *Poratna sjećanja jednog franjevca* fra Berarda Antuna Barčića (2008), profesora prirodnopisa i kemije i jednog od dvojice franjevac, uz fra Andriju Bonifačića, profesora matematike i fizike, koji su priskočili u pomoć don Boži Milanoviću. Uskoro će im se pridružiti još dva franjevca, fra Teofil Velnić, profesor latinskog, i fra Vinko Fugošić, profesor crtanja i povijesti umjetnosti.⁷ Fra Berard se sjeća da je šk. god. 1948./1949. gimnazija dobila pojačanja u dvojici jezikoslovaca, prof. Ribariću i prof. Vinceu. Za Vincea kaže: “Profesor Vince kasnije je slovio kao vrstan slavist. Još jednom je naša škola dobila pojačanje u stručnim ljudima.” (Barčić 2008: 60).

Opća gimnazija ostala je dolje, u središtu Pazina. Tako je Pazin te 1958. imao dvije gimnazije na hrvatskom jeziku, jednu klasičnu i jednu opću, koja se tada zvala “Otokar Keršovani”, a danas nosi ime biskupa Jurja Dobrile, istarskog narodnog preporoditelja.

Moja adresa u Pazinu nije bila u konviktu gimnaziji (Kolegiju), nego u franjevačkom samostanu smještenu blizu pazinskog kaštela iznad mjesta na kojem ponire Pazinčica, mjesta koje je danas speleološka atrakcija, a koje je, prema nekima, opisano u romanu Julesa Vernea *Put u središte zemlje*. Nekoliko godina prije mog dolaska samostan je vraćen franjevačkoj provinciji jer je u vrijeme “Tršćanske krize” bio rekviriran za potrebe jugoslavenske vojske. Za razliku od ostalih istarskih gradova izgrađenih na vrhovima brežuljaka, Pazin se nalazi u dubokoj dolini, zbog čega ima izrazito kontinentalnu klimu, iako je svega nekoliko desetaka kilometara udaljen od mora. Njegova klima sličí klimi Gospića, s velikim temperaturnim amplitudama i dugotrajnom maglom.

Iz Pazina se išlo na duge šetnje srednjom Istrom do Berma i crkvice svete Marije od Škriljinah, poznatoj po sceni “mrtvačkog plesa”, i spomen-obilježja Vladimiru Gortanu, i do Motovunskih Novaka. Vlakom se išlo do Rovinjskog Sela, a onda pješice do Rovinja ili pak do Lupoglava, pa onda uspon na Učku.

Pogled je s vrha Učke nezaboravan: cijela je Istra pod nogama, Rijeka i Opatija su “kao na dlanu”, a Kvarner i njegovi otoci nadohvat ruke. Lupoglav me je vratio u kasne četrdesete, kad su moji mještani išli na “dobrovoljno-prisilni rad”, kako su ga

⁷ Jedan od prvih maturanata (naraštaj 1947./1948.), već spomenuti o. Alfons (Alojzije) Orlić, živi danas na Košljunu, gdje u dubokoj starosti vrši dužnost bibliotekara (Barčić 2008: 52).

podrugljivo zvali, na izgradnju pruge Lupoglav – Štalije.

Vodič na tim dugim šetnjama i izletima bio nam je fra Andrija Bonifačić, koji je Istru dobro poznao jer je s Ivanom Matetićem Ronjgovom po istarskim selima bilježio istarski narodni melos. U razgovorima sa stanovnicima sela kojima smo prolazili, koji su uvijek bili srdačni, mogli smo primijetiti i predrasude koje su u njima ostale o Hrvatskoj i Hrvatima, još iz vremena talijanske okupacije Istre. Eklatantan primjer tih predrasuda i otvorenog animoziteta doživio sam u rujnu 1998. godine u Puli kad se grupi mojih kolega u večernjoj šetnji Pulom priključio nepozvan "Galera" iz Koromačna, kako se sam predstavio. Sa mnom je započeo razgovor na talijanskom, a kad je jedan kolega zapitao "Kaj veli gospon?", naš nepozvani sugovornik shvatio je odmah da dolazimo iz Zagreba i započeo doslovno svoj "ples mržnje" riječima i gestikulacijom. Iz njega je sukljala mržnja, njegov rječnik bio je vulgaran, a geste opscene. Ostavio je dojam opsjednuta čovjeka. Morao sam ga zamoliti da se odmah udalji, što je on i učinio na način psa podvijena repa. Sve se to događalo ni dvadeset metara od Slavoluka Sergijevaca. Danas istarski zastupnici u Hrvatskom saboru govore o Istri kao da je to neki *corpus separatum*. "Vladin napad na Istru", "Što će vlada odgovoriti narodu Istre?", često su izgovarane riječi. Pa ipak, istarski je narod izrazito tolerantan i otvoren i ne zaslužuje ovakve sugrađane i predstavnike.

U "opatiju" smo mi iz samostana iznad Fojbe išli na nastavu. Ako me sjećanje ne vara, osmi (maturalni) razred nalazio se na prvom katu, a na katu iznad nas bio je studij teologije. U našem razredu bilo je đaka Porečko-pulske biskupije, kao domaćina, đaka Krčke biskupije, Senjsko-riječke biskupije, sjemeništara slovenskih biskupija, a bio je tu i Janjevac Nikola Rodić. Bili smo dvadeset i trojica. Na maturalnoj slici koju čuvam u osobnom albumu još prepoznajem Josipa Linića, brata fra Zvezdana Linića, Grobničanina, Mirka Makausa i Ivana Kordića, Rabljane iz Barbata, Antu Turčića, Krčanina, Josipa Racana i Mladena (Juvenala) Milohanića, Istrane, Petra Boguta, Kordunaša iz Slunja, i Nikolu Rodića, već spomenutoga sjemeništara iz Janjeva. Na maturalnoj slici nisam uspio prepoznati Josipa Manjgotića s Grobnika. Tu su bila još moja dva franjevačka subrata, Hinko Balajić i Maksimilijan Vlašić Makso. Od Slovenaca prepoznao sam Antona Rojca, Janeza Kotara, Franza Dulara i Prelca (imena se više ne sjećam). Profesori su nam bili don Božo Milanović (filozofija), fra Teofil Velnić (latinski), fra Serafin Mičić (hrvatski), fra Gabrijel Štokalo (matematika), Vladimir Sironić (grčki), Petar Šimunić (povijest), Bela Polgar (francuski), fra Jerko Valković (povijest Crkve). O njima sam već pisao u spomenutom članku o o. Serafinu Mičiću.

Na katu u teologiji bili su moji kolege iz samostana iznad Fojbe, "genijalci" iz srednje škole, Marijan Mate Mandac, Krešimir Anton Trinajstić i Rafael Jakov Ro-

mić. Od ostalih sam znao za Milu Bogovića i Josipa Bratulića zato što su imali svoje mještane u našem razredu ili samostanu: Mile Bogović Petra Boguta (Slunj), a Josip Bratulić Bonaventuru Ivana Jurmana (Sveti Petar u Šumi), mog kolegu iz Zadra i Košljuna. Znao sam i za Josipa Turčinovića, trećeg stanovnika Svetog Petra u Šumi, koji je te godine bio zaređen za svećenika. (Sveti Petar u Šumi inače je poznati toponim u povijesti hrvatskog narodnog preporoda u Istri.) Njihovi profesori bili su Dragutin Nežić, biskup, Božo Milanović, Teofil Velnić, Ivan Pavić i još neki čijih se imena više ne sjećam.

U sjemeništu je djelovalo Đačko društvo “Dobrila”. Ono je daleki nasljednik nekađšnjeg Hrvatskog katoličkog akademskog društva “Dobrila”, osnovana 15. kolovoza 1909. u Tinjanu nakon dogovora sveučilištaraca i gimnazijalaca u Svetom Petru u Šumi prethodnog dana. Zadaća mu je bila osnivanje “mladenačkih društava” u svrhu “idejno-kulturnog i gospodarskog preporoda hrvatskih seljaka u Istri” (Milanović 1973: 394–395). Inicijatori su bili Ante Defar, Stojan Brajša, Miroslav Glavić i Jakov Cecinović.⁸

Bile su to godine intenzivnog rada na postupku kanonizacije onda još blaženog Nikole Tavelića. Te godine bila je žestoka zima kad se ne vidi Punat od morske pjene koju diže bura, na Košljunu je boravio fra Ante Crnica, franjevac provincije Presvetog Otkupitelja (legendarni “sinjski fratri”), neobična pojava monaškog i intelektualnog asketa, kratko ošišana, što je u ono doba bila rijetkost, a što je davalo posebnu dimenziju njegovim markantnim ušima (barem je tako ostalo u mojim sjećanjima). Govorio nam je o svom radu na kanonizaciji i pozamašnoj količini dokumenata koja je prikupljena u tu svrhu. Govorio je i o problemima na koje nailazi u svom radu. Jedan od tih bio je pamflet protiv kanonizacije koji je u to vrijeme kružio Hrvatskom.⁹ Te 1958. godine objavljena je u Rimu njegova knjiga *Historico-iuridica dilucidatio vitae martyrii et gloriae B. Nicolai Tavelić*.

Mislilo se da je pamflet sročio netko tko pozna teologiju i prilike u vjerskim zajednicama. Jedan od sumnjivaca bio je i Ivo Mihovilović, novinar *Vjesnika* koji se bilježio Spectator (Promatrač). Ne znam je li ikada otkriven pravi autor, ali sam nedavno u knjizi Gordana Akrapa *Stepinac u dokumentima Gestapa i OZN-e* pročitao da je Ivo Mihovilović (s Franom Barbierijem) na talijanski jezik prevodio OZNA-ine krivotvorine (koje je fabricirao Srećko Šimurina) za Carla Falconea i njegovu knjigu *Šutnja Pija XII*. To je poznata teza o grijehu nečinjenja Katoličke Crkve u odnosu na nacionalsocijalizam. Tu je tezu “umjetnički obradio” Hochhut u svojoj propagandnoj

⁸ Danas na adresi Dobrilina 6 (Kolegij) „stanuje“ Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“.

⁹ Pamfleti su nekada bili ono što su danas društvene mreže.

drami *Namjesnik*. Falconi piše i o kardinalu Stepincu upravo na temelju dokumenata koje je dobivao iz Zagreba.¹⁰ Spectator dakle nije bio daleko od represivnog aparata komunističkih vlasti, i to onih najopskurnijih – OZNA-e i UDBA-e.

Tavelić nas je dočekao i u Pazinu. Bila je to dakle njegova godina, počela je ozbiljna akcija za njegovu kanonizaciju, koja će trajati dvanaest godina i kulminirati njegovom kanonizacijom.

Za blagdan bl. Nikole Tavelića 14. studenog 1958. društvo je planiralo prigodno predavanje o šibenskom blaženiku koji je svoju mučeničku palmu zaslužio u Jeruzalemu 1391. s još dva svoja subrata Francuza, Petrom iz Rodeza i Deodatom iz Narbonne. Blaženima su proglašeni 1889. godine. Štovanje Tavelića određeno je na njegov grad Šibenik i pokrajinu Dalmaciju. Dan je štovanja u katoličkom kalendaru 14. studenog.

Nikola je bio izraziti misionar jer je prije odlaska u Svetu Zemlju propovijedao evanđelje u Bosni, gdje su se bili pojavili "bogumili", izdanak francuskih katara, prema jednoj od teorija o podrijetlu tih heretika manihejskog usmjerenja u Bosni.¹¹ Bilo je prirodno da to predavanje održi netko iz samostana iznad Fojbe. Ne sjećam se više kako, ali izbor je pao na mene. Točnog se sadržaja predavanja više ne sjećam jer se tekst izgubio na jednoj od brojnih adresa koje sam u međuvremenu promijenio, ali znam da sam pripremajući ga prvi put koristio pisaći stroj. Predavanje je održano u jednom od razreda na prvom katu.

Ukratko i službeno, Nikola Tavelić rođen je 1340. u Šibeniku, školu je završio u samostanu franjevac konventualaca u istom gradu. Godine 1370. odlazi u misije u Bosnu, a nakon toga u Jeruzalem, gdje je dvije-tri godine obraćao muslimane, koji su ga mučili, raskomadali i spalili s njegovom francuskom subračom 14. studenog 1391. godine. Tako stoji u izvješću o mučeništvu iz 1411. godine, uvrštenu u brevijar koji se čuva u crkvi svetog Frane u Šibeniku. U tom samostanu čuvaju se i njegove sandale, simbol njegova misionarskog poziva, kao jedina relikvija. To je ukratko trebao biti sadržaj mog predavanja u Đačkom društvu "Dobrila" u Pazinu.

¹⁰ Carlo Falconi (1915. – 1998.), bivši talijanski katolički svećenik, autor knjige *Šutnja Pija XII.* (u odnosu na zločine nacionalsocijalista). Srećko Šimurina (1922. – 2007.), bivši sjemeništarc; u OZNA-i (1948. – 1957.) vodio "slučaj Stepinac" (v. Akrap 2016: 48–57).

¹¹ Katarstvo se do naših dana očuvalo u Francuskoj. U to sam se imao prilike uvjeriti u dva navrata, prvi put u Evreuxu 1968. godine – kratko je među nama kao pomoćnik glavnog odgojitelja (*surveillant auxiliaire*) u internatu Tehničke škole bio kolega iz Albija (N. N.) kojeg su ostali kolege Francuzi, sve ljevičarska studentarija, zadirkivali zbog njegova (deklariranog) katarstva i južnjaštva. U Rennesu 1995. godine upoznao sam profesora komparativne lingvistike Louisa Charlesa Prata, autora knjige *Moeurs, civilisation et idéologie des Indo-européens* (1992). Nakon „ljevičarskog staža“ skrasio se u katarstvu uvjerenjem i djelovanjem – gotovo u ilegali.

Za nagradu sam dobio dvije knjige s pečatom Društva i potpisom Josipa Linića, predsjednika, bez datuma. Jedna je nosila naslov *1000 svjetskih pisaca* (sv. 3.), urednika i nakladnika Ljube Wiesnera. U njoj je pet kratkih priča: Stevan Sremac (Srbija), “Čiča Jordan”; Giovanni Papini (Italija), “Prva i Druga”; R. Montero Bustamante (Urugvaj), “Tajna vjetra”; Multalti (Holandija), “Saidža i Adinda”; Anatole France (Francuska), “Gestas”. Tisak: Hrvatski štamparski zavod, d. d. Zagreb (opet bez naznake godine).¹²

Moju su pozornost privukle dvije priče iz Wiesnerova izbora: Papinijeva “Prva i Druga” i Franceova “Gestas”; Papini zbog svoje *Povijesti Kristove* koju smo u Zadru čitali kao “duhovno štivo”. Jednu sam epizodu iz te lektire zapamtio i njoj se ovih dana vratio: epizoda s rimskim novčićem i pitanjem klopkom smije li pravi Židov plaćati porez rimskim vlastima. Ako je za plaćanje rimskim vlastima, zamjerit će se Židovima; ako je protiv plaćanja, zamjerit će se Rimljanima. Isus je tada zatražio da mu *pokažu novac*. Nije htio uzeti u ruke “Mamonov izmet”, primjećuje Papini. Zapitao je tada čiji je lik na kovanici, a kad je dobio odgovor, izrekao je svoju poznatu rečenicu: “Vratite caru carevo, a Bogu Božje.” (Papini 1999: 238)

Gestas je parabola o Paulu Verlaineu, francuskom pjesniku meke duše i neuredna života puna skandala, poznatu po “parnasovskoj” pjesmi koja se nalazi u svim antologijama francuskog pjesništva i vježbenicama francuskog jezika i koju ovdje navodim po sjećanju:

Le sanglot long / de violon de l'automne / blesse mon coeur / d'une langueur monotone.

Bio je to moj ponovni susret s Papinijem, kojim sam se bavio na Košljunu u okviru teme “obraćenici”.¹³

“Prva i Druga” (Wiesner: 47–56) kratka je priča iz zbirke *Parole e sangue* iz 1912. godine u prijevodu Guida Tartaglie, pisana prije obraćenja na katolicizam. To je ljubavna priča majstorski ispričana u prvom licu jednine o neimenovanim ljubavnicama “Prvoj” i “Drugoj” u ljubavnom trokutu. Prva ga je ludo i nesebično voljela i obožavala. Pisala mu je svakodnevno pisma, često i po nekoliko pisama dnevno. On nju nije volio, ali ju nije ni izbjegavao. Zaljubio se u Drugu, koja ga je u početku ignorirala sve dok joj nije počeo slati pisma koja mu je slala Prva, tek neznatno izmijenjena.

¹² Približna bi datacija bila prva polovica dvadesetih godina prošlog stoljeća, svakako poslije objave Papinijeve knjige *Storia di Cristo* 1921. godine, ali ne puno.

¹³ Giovanni Papini (1881. – 1956.), talijanski književnik, nakon što je prošao nekoliko faza liberalnih opcija i napisao, između ostalog, *Il pilota cieco*, *Il tragico quotidiano*, *Sumrak filozofije*, *Un uomo finito*, obratio se na katolicizam. Najpoznatije mu je djelo *Povijest Kristova*, koje je preveo Fran Binički, a posljednje izdanje objavio Sion iz Zagreba 1999. godine.

Cijela priča (svega devet stranica) završila je kad je Prva u jednoj šetnji ugledala njega i Drugu na jednoj pustoj stazi u šumi. Prva je rekla "dosta", a Druga je dodala "zbogom". Narator (pripovjedač) zaključuje priču rečenicom: "Ja sam ostao sam i ne volim nikoga, pa ni uspomena. Ispisujem ih, da bi ih se oslobodio" (str. 56). Okorjeli individualizam i književnost kao katarza, zaključili bismo mi.

Druga priča, "Gestas" (Wiesner: 89–95), uzeta je iz zbirke *L'Etui de nacre* (1892) i opisuje "dnevni red" skitnice (klošara) u Latinskoj četvrti između Pantheona i botaničkog vrta, njegove "postaje" u vidu gostionica i bistroa, osluškujući glas njegove savjesti koji mu kaže "cochon" ('svinjol!') i glas njegova anđela čuvara te njegov plač nad samim sobom i molitvu "Moj Bože, daj da budem onaj mali dječak, kakav sam bio nekada." Prati se njegovo raspoloženje od jutarnjeg veselja do dnevne žalosti i neraspoloženja. Njegova skitnja tog dana završava u staroj crkvi, gdje u ispovjedaonici traži župnika da ga ispovjedi. Međutim, župnika nema pa mu sakristan (crkovernjak) pokušava to objasniti dok ga na koncu nije morao izbaciti iz crkve jer je počeo štapom lupati po ispovjedaonici. U tu radnju pripovjedač umeće rasprave o predestinaciji i mišljenja Augustina, Albigeza, Husita, Luthera, Calvina, Jenseniusa i "Velikog Arnauda", da bi zaključio "općenito je mišljenje da je Gestas predestiniran za vječno blaženstvo" i završio rečenicom iz nekog apokrifnog evanđelja: "Gestas, reče mu Gospod, udji u raj!". Priču je preveo Frano Alfirević. Gestas je inače, po kršćanskoj legendi iz nekog apokrifnog evanđelja, razbojnik koji je bio raspet s desne Isusove strane, koji se pokajao u zadnji čas (dobio je popust *last minute*), kojem je Isus obećao da će već tog dana biti s njim u raju. Bilo je to vrijeme velikih obraćenja među francuskim intelektualcima. Anatole France¹⁴ sažetim rečenicama vodi svog junaka slikovitim uličicama Latinske četvrti.

Druga darovana knjiga bila je *Traženje nepoznatog Boga* (Zagreb, 1958.; *Recherche du Dieu inconnu*, 1949.) u prijevodu o. Dinka Vlašića (Dopuštenjem crkvenih poglavara. Odgovara o. Dinko Vlašić, Zadar, Trg Vranjanina 1. Umnoženo ciklostilom franjevačkog samostana, Zagreb, Kaptol 9). Knjiga ima 166 stranica, 527 stavaka, 25 tema i zaključak (predgovor, uvod, opći pojmovi), abecedno stvarno kazalo (imena i pojmovi). Na unutarnjoj je naslovnici rukom prvi vlasnik napisao u gornjem desnom kutu *VČulić, Pazin 2/X.58*. Ovakva su se izdanja raznosila "na mulama", tj. od mjesta do mjesta, od ruke do ruke, jer nije bilo vjerskih knjižara, a javne knjižare (kao ni danas) nisu prodavale vjersku literaturu; srećom, postoje danas specijalizirane vjerske

¹⁴ Anatole France (1844. – 1924.), francuski akademik i nobelovac, autor djela *Bogovi žedaju*, *Pobuna anđela*, *Otok pingvina*, *Zločin Silvestra Bonnarda* i dr. Od 1922. djela su mu bila na indeksu, sve do ukidanja istog 1966. godine.

knjižare. Ovu knjigu spominjem upravo zbog njezina *impressuma* iz kojeg se vidi njezin “samizdat žanr”, s jedne strane, i s druge ona nosi jednu diskretnu informaciju: članovi su darivali svoje knjige Društvu za ovakve i slične prilike nagrađivanja učenika. Po sadržaju, knjiga je kratki katolički katekizam i apologetika. Apologetika (obrana vjere) bila je nekada temeljni predmet vjeronauka u vjerskim školama i na bogoslovnim fakultetima. Danas se njome bave uglavnom katolički laici (v. npr. Poljaković 2008), teolozima je puno važnija pastoralna psihologija.

Bila je to posljednja godina života velikog pape Pacellija, Pija XII. Vijest o njegovoj smrti potresla je sve u pazinskoj katoličkoj zajednici. Tom prigodom naučili smo mnogo o papinstvu i izboru pape, o crnom i bijelom dimu iz dimnjaka Sikstinske kapele. Pjevala se papinska himna, koju nakon toga više nisam čuo, a danas je više vjerojatno i nema. Nema više “kulta ličnosti” u Vatikanu. Ta je himna glasila (po sjećanju):

*Svečan glas nek se ori na Tibru,
Slavu pjevajmo velika muža
Kome vlast se božanstvena pruža,
S kraja svijeta na protivni kraj.
Živi, vladaj! Živi, vladaj Ti!*

Nakon Pacellija došao je Angelo Roncalli. Bio je povjesničar, diplomat i venecijanski patrijarh i čovjek već u poodmakloj dobi, kao i mnogi dotadašnji pape izabrani kao “prijelazno rješenje”. Uzeo je ime Ivan XXIII., čime je htio reći da je onaj koji je prije njega nosio to ime bio protupapa. Time je riješio jednu crkvenopovijesnu dilemu na samom početku svog papinskog mandata. Ostale dileme Katoličke Crkve pokušao je riješiti pokretanjem Drugog vatikanskog koncila. Je li time otvorio Pandorinu kutiju, pokazat će budućnost. U svakom slučaju, nestala je tijara kao zastarjeli simbol trostruke papinske vlasti, barokne naslage u crkvama skinute su, na oltaru su svećenici okrenuti licem vjernicima, a leđima tabernakulu. Semiolozi bi mogli izvesti svakojake interpretacije (“čitanja”) ove liturgijske promjene. Sociolozi religije, mahom bivši “vatikanolozi”, postat će “uvaženi” tumači “kretanja u Katoličkoj Crkvi”.

Papinsku je himnu u eteru zamijenio indikativ Radija Vatikan koji je uglazbio tada mladi student biblijskih znanosti u Rimu fra Bonaventura Duda, na riječi: *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat* ili na hrvatskom: *Krist pobjeđuje, Krist kraljuje, Krist vlada*. Tada se još taj radio slušao potajno, s prigušenim zvukom, najčešće na “uradi sam” radijskom prijemniku. Takvi prijemnici bili su puno lakši, ali i krhkiji od robusnih “angerica”, prijenosnih radijskih postaja koje su Amerikanci darovali

jugoslavenskoj armiji. Jednu takvu, tešku trideset kilograma, nosio sam pod punom ratnom opremom na 920 metara visoko brdo Sv. Ana nadomak Kočevskog roga ni dvije godine nakon smrti Pija XII. Naravno, u to vrijeme nije se ništa znalo o tajnama Kočevskog roga.

Treći put susreo sam Tavelića 20. lipnja 1970. godine, točno 600 godina nakon njegova odlaska u Bosnu, na Jadrolinijinu trajektu Liburnija na liniji Zadar – Ancona. Garaža trajekta krcata kamiona i autobusa, paluba krcata putnika – 850. Preko razglaša prvi časnik palube moli putnike da se ne gomilaju na istoj strani broda zbog opasnosti od prevrtanja. Bili su to hodočasnici na putu u Rim, gdje se sutradan održavala kanonizacija Nikole Tavelića. Svetim ga je proglasio papa Pavao VI. To je onaj papa koji je potpisao konkordat s Titom i primio ga u audijenciju. Isti je papa suspendirao postupak beatifikacije kardinala Stepinca upravo zbog prethodno navedenih okolnosti. Sjećam se naslova pjesme Mile (Borisa) Marune u Nikolićevoj *Hrvatskoj reviji* "God damned lie" (Od Boga prokleta laž). Neki mu Hrvati nikad nisu oprostili tu suspenziju, suspendirali su ga *in aeternum*.

Usuđujem se misliti da je kanonizacija Nikole Tavelića došla kao kompenzacija za suspenziju Stepinca. Hoće li papa Franjo dati neku sličnu kompenzaciju za suspenziju Stepinčeve kanonizacije? Zbunjujuće su naime vijesti iz Vatikana da papa još proučava "slučaj Stepinac" nakon što je svojevremeno bilo rečeno da je predmet završen i da se samo čeka datum proglašenja svetim. No, Franjo ima zgodan adut u rukavu za kompenzaciju – Međugorje. Hoće li ga izvaditi iz rukava? Bit će zanimljivo pratiti rasplet ove situacije. No i bez toga zanimljivi su ti povijesni ciklusi (krugovi): današnji bosanski muslimani, duhovni sljedbenici jeruzalemskih muslimana, pozivaju se na bogumilsku baštinu!? Treba li Nikolu Tavelića proglasiti nebeskim zaštitnikom Hrvata u BiH ili pak cijele Europe?

Školska godina 1958./1959. završila je za mene tek koncem rujna. Naime, sve one svjedodžbe koje sam dobio u Zmajeviću i u Biskupskoj klasičnoj gimnaziji u Pazinu nisu vrijedile ništa, te gimnazije nisu imale pravo javnosti! Da bi se moglo eventualno studirati na nekom fakultetu, osim bogoslovnog, trebalo je polagati privatno državnu gimnaziju. To su prije mene već učinili moji kolege Romić, Mandac i Trinajstić. Tako sam uz već dvije svjedodžbe (osmi razred i matura) u klasičnoj, "ne-javnoj", trebao dobiti još pet svjedočaba (pišem *-čaba* da me ne podsjeća na ono "džaba" iz prethodnog školovanja) u općoj, javnoj gimnaziji "Otokar Keršovani".

Prve dvije Keršovanijeve dobio sam u lipnju u dva dana. Kad su moji kolege iz osmog razreda otišli na zasluženi odmor, ja sam sišao u grad pišući ujutro pismene ispite iz hrvatskog i matematike, a poslijepodne polagao sam usmene ispite iz svih predmeta prvoga razreda reformirane gimnazije. Sve u jednom danu. Drugog dana

ponovio sam isto za drugi razred. Kondiciju za ovakav ritam polaganja ispita stekao sam šest godina prije (u kolovozu 1953.) kad sam istim ritmom polagao ispite za peti i šesti razred osmogodišnje škole jer mi tadašnje školske vlasti nisu priznale te razrede završene u šestogodišnjoj školi u Dobropoljani na “ničijem otoku” Pašmanu. Zašto? Jer u planu školovanja nismo imali (u šestogodišnjoj školi) strani jezik – francuski!? Stoga sam – uz francuski – morao polagati sve ostale predmete.

Isti scenarij odvijao se najesen s dodatkom mature. Na ispitima za četvrti razred i maturu pridružili su mi se oni koji su ispravljali negativne razredne ocjene ili ponavljali maturu. Profesori (ispitivajući) bili su: Tihomil Ujčić (hrvatski), Petar Starešina (povijest i prigodni razrednik), Milan Šuran (latinski), Evelina Radoš (matematika), Stanislava Zorić (zemljopis).

Ostalih se ispitivača ne sjećam, ali se sjećam da je profesor latinskog Milan Šuran uživao u postavljanju škakljivih pitanja. Ja sam doista završio klasičnu gimnaziju, ali u galopu: četiri razreda u tri godine. Sjećam se dvaju kratkih razgovora u hodu u hodniku nakon ispita. Najprije mi je profesor Tihomil Ujčić rekao: “Kako vi lijepo govorite hrvatski!”. Profesor Starešina me je poslije ispita iz Evolucije pitao: “Znate li koja je životinja najpametnija?”; i odmah dodao: “Konj.”. Bio je to komentar na ispit gdje je trebalo (i moralo se) odgovoriti – majmun. Sve je svjedodžbe potpisao Elio Paris, direktor gimnazije i absolvent filozofije.

Polažući ispite u gimnaziji Keršovanija otkrio sam da postoje diskretne veze naše franjevačke zajednice iznad Fojbe s nastavnicima gimnazije. Bile su to profesorica matematike Evelina Radoš, kolegica fra Gabrijela Štokala sa studija na PMF-u u Zagrebu, i Stanka Zorić, Šibenčanka, nećakinja don Krešimira Zorića, profesora zemljopisa u izgnanstvu u Rimu. Profesor Starešina bio je diskretno sklon meni osobno, ali ništa nisam čuo o vezama sa samostanom iznad Fojbe. Pokopan je na svojoj rodnoj Silbi, gdje počivaju Boris Vigato, moj učitelj iz Dobropoljane, i Gojko Matulina, s kojim sam slušao predavanja profesora Vladimira Filipovića na Filozofskom fakultetu u Zadru one godine kad je otvoren studij filozofije na spomenutom fakultetu – 1961./1962.

Nakon punih šezdeset godina postavljam pitanje što je ostalo od svih tih ustanova i njihovih metonimija (zgrada).

U osnovnoj školi u Dobropoljani danas je dječji vrtić, učenici razredne nastave idu u Banj.

U zgradi Zmajevićeva “ilirskog rasadnika” nema više ni gimnazije ni sestara be-

nediktinki. One su se vratile u svoj samostan svete Marije na Čikinju trgu. Tamo su čuvarice "Zlata i srebra Zadra i Nina" pod službenim imenom "Stalna izložba crkvene umjetnosti". Klasična gimnazija "Zmajević" više ne postoji, na njezinu je mjestu Klasična gimnazija Ivana Pavla II., mješovita privatna gimnazija s pravom javnosti. Zmajevićovo ime nosi još nadbiskupsko sjemenište smješteno u zgradi nekadašnjeg sjemeništa Florio. Jedan dio zgrade iznajmljen je Centru za strane jezike Sveučilišta u Zadru.

U samostanu sv. Pavla na Školjčicu nema već dugo gimnazije. Zadnji koji su tamo dobivali svjedodžbe i diplome bili su polaznici tečajeva za učitelje neposredno poslije Drugog svjetskog rata. Zvali su ih "učitelji na špiritijeru", toliko su bili brzi ti tečajevi. Nema na Školjčicu ni muzeja glagoljice o kome se mnogo govorilo početkom devedesetih godina. Samo fra Božo Sučić čuva stražu na tom legendarnom otočiću glagoljaške kulture.

Filozofski fakultet u Zadru prerastao je u sveučilište i nastavio tradiciju dominikanskog *Universitas Jadertina*.

O samostanu na Košljunu već smo gotovo sve rekli. Dodat ćemo da je ostao oaza duhovnosti u vidu duhovnih vježbi i obnova. Novost je recepcija na pristaništu u kojoj možete dobiti informacije i turističke prospekte i ulaznicu koja vrijedi za sve muzeje u samostanu.

Bivša franjevačka gimnazija i samostan na Badiji bili su najprije nacionalizirani i pretvoreni u sportski centar, a nakon što su denacionalizirani, ustupljeni su Franjevačkoj provinciji Hercegovine.

Od kraja Drugog svjetskog rata nema ni gimnazije u Bolu. Dominikanski samostan i njegova galerija koja čuva Tintoretovu Bogorodicu sa svecima dio su turističke ponude Bola.

Samostan iznad Fojbe u Pazinu iznajmljen je Fondaciji sv. Egidija, koju u njemu vode franjevci drugih provincija.

Bivši konvikt gimnazije sada je Pazinski kolegij – klasična gimnazija s pravom javnosti. Konvikt (sjemenište) je dobio novu zgradu u blizini Kolegija. Gimnazija "Otokar Keršovani" sada se zove Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile te se preselila u novu zgradu. Prigodom jednog kratkog posjeta Pazinu u rujnu 1998. nisam stigao posjetiti i tu zgradu.

Sve u svemu, puno se toga promijenilo, a na mnogim mjestima ostale su samo sjene i uspomene na stazi prvih hrvatskih gimnazija na istočnoj obali Jadrana.

BIBLIOGRAFIJA

- AKRAP, Gordan. 2016. *Stepinac u dokumentima Gestapa i OZN-e*. Zagreb: Udruga sv. Juraj – Glas Koncila – Laser plus.
- BARČIĆ, fra Berard Ante. 2008. *Poratna sjećanja jednog franjevca*. Zadar: Franjevački provincijalat.
- ĆOSIĆ, Vjekoslav. 2013. “O. Serafin Mičić, sjećanja iz Pazina i Zadra”. *Zadarska smotra* 62, 4: 53–54.
- ĆOSIĆ, Vjekoslav. 2017. *Maloljetni urednici i izdavači*. Zadar: vlastita naklada.
- MILANOVIĆ, Božo. 1973. *Hrvatski narodni preporod u Istri, sv. II (1883. – 1947.)*. Pazin: Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda.
- PAROVEL, Paolo. 1993. *Izbrisani identitet*. Pazin – Poreč – Pula: Istarsko književno društvo “Juraj Dobrila” – Ogranak Matice hrvatske u Poreču – Ogranak Matice hrvatske u Puli – Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika.
- PAPINI, Giovanni. 1999. *Povijest Kristova*. Zagreb: Sion.
- POLJAKOVIĆ, Ivan. 2008. *Istina. Uvod u apologetiku*. Zagreb: Novum.
- Vodič Arhiva Zadarske nadbiskupije*. Prir. Modrić, Oliver; Kolanović, Josip. 2013. Zadar: Državni arhiv u Zadru – Zadarska nadbiskupija.
- WIESNER, Ljubo. (bez godine) *1000 svjetskih pisaca*, sv. 3. Zagreb.

*PAZIN, A. D. 1958/1959 OR A STORY ABOUT
"THE FIRST CROATIAN GRAMMAR SCHOOLS"*

VJEKOSLAV ĆOSIĆ

SUMMARY

Remembering his secondary school education from Zadar via Košljun to Pazin, the author reveals an exciting array of institutions and buildings that carry the epithet "the first Croatian Grammar School". At the end of this series stands Pazin, in many ways a distinctive little town in the centre of Istria, not only for its harsh continental climate and frequent and long-lasting fog but also for its role in the cultural and educational history of this peculiar peninsula. From the first Croatian grammar school in Istria (1899-1918) through none during the Italian occupation of Istria to two Croatian grammar schools after the Second World War: one classical (bishop's) non-accredited and one general (state) accredited school. For the classical school students to be on an equal footing with the general school, they had to (privately) take all classes of the general high school. The author of this paper also went through this process. The "Dobrića" Student Society, a successor to the former Croatian Catholic Academic Society "Dobrića", operated in the Classical Grammar School. The Society staged all kinds of things such as lectures on the occasion of various holidays and important events. One of them was the 1958 saint's day of Blessed Nikola Tavlić when he was being canonized, which was completed on 21 June 1970 as compensation for the suspension of the beatification of Alojzije Stepinac.

KEYWORDS:

*Croatian grammar school, Zma-
jević, Košljun, Pazin, Nikola
Tavlić, Božo Milanović*

Grafičko oblikovanje i prijelom / *Graphic design and layout*
SVEUČILIŠTE U ZADRU / UNIVERSITY OF ZADAR

Naklada / *Edition*
250 PRIMJERAKA / 250 COPIES

Tisak / *Printed by*
TISKARA ZELINA D.O.O.